

УДК 343.9(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.60>

Сергій Вікторович Лук'яненко,

кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
Сумська філія,
кафедра юридичних дисциплін (викладач);

 <https://orcid.org/0009-0005-9760-1367>,
e-mail: lsv2012@ukr.net;

Наталія Олександрівна Прібиткова,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
науково-дослідна лабораторія з проблем наукового
забезпечення правоохоронної діяльності
та якості підготовки кадрів (науковий співробітник);

 <https://orcid.org/0000-0001-7944-5712>,
e-mail: pno1903@gmail.com

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
НАРКОМАНІЇ В УКРАЇНІ**

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття наркоманії як суспільно небезпечного явища. Виявлено чинники, які зумовлюють виникнення та поширення наркоманії в Україні. Аргументовано, що злочинність та наркоманія мають прямий взаємозв'язок, що потребує комплексного підходу для вирішення проблем, пов'язаних із ними. Виокремлено чинники, через які розкривається кримінологічна характеристика наркоманії

Ключові слова: наркоманія, наркотики, злочинність, кримінологічна характеристика.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Розбудова в Україні правової держави, зміцнення законності та правопорядку, а також судова реформа й створення Національної поліції зумовили необхідність переосмислення досвіду протидії злочинності, місця та ролі правоохоронних органів у цих процесах [1; 2]. Зазначене, безумовно, стосується й такого соціально-негативного явища, як наркоманія, що останніми роками має доволі негативну тенденцію до поширення в більшості країн світу. Серед фонових для злочинності явищ наркоманія постає як одне з найбільш загрозливих та таке, що динамічно поширюється, пристосовується до нових соціальних реалій та, на жаль, до все нових вікових груп населення.

Так, наркоманія молодшає, адаптується під нові цифрові умови, обростає все новими схемами, корупційними зв'язками, які потребують якнайскорішого викорінення. На обліку МВС України перебуває понад 165 тис. осіб, які постійно вживають наркотичні засоби не за медичним призначенням. За даними МОЗ України, щороку близько 35 тис. осіб проходять медичне лікування від наркотичної залежності, на розлади психіки і поведінки внаслідок зловживання наркотиків страждають до 80 тис. осіб, що становить близько 170 осіб на 100 тис. населення [3].

Стан дослідження проблеми

Проблема наркоманії з огляду на її багатогранність та значний вплив на населення неодноразово ставала предметом наукових досліджень багатьох фахівців у галузі кримінології. Так, їй приділяли увагу А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, А. М. Давиденко, А. С. Зуєва, О. В. Козаченко, Ю. В. Нікітіна, Ю. Г. Пономаренко, Л. С. Сміяна, Л. В. Раєцька, М. І. Фіалка та ін. У той же час наркоманія як явище постійно трансформується, набуває нових форм, пристосовується до умов сучасного віртуального середовища, тому потребує постійного якнайширшого наукового осмислення.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб надати кримінологічну характеристику наркоманії в Україні з урахуванням новітніх викликів. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі *завдання*: з'ясувати сутність та зміст наркоманії як суспільно небезпечного явища; здійснити аналіз норм чинного законодавства, яке визначає правові засади кримінальної відповідальності у відповідній сфері, та позицій окремих вчених у галузі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому втілений авторський погляд на окремі аспекти кримінологічної характеристики наркоманії в Україні.

Виклад основного матеріалу

Л. В. Раєцька зауважує, що наркоманія – це хворобливий психічний стан, зумовлений систематичним вживанням у немедичних цілях шляхом ковтання, вдихання або ін'єкцій деяких лікарських або інших речовин (природних чи штучних), що супроводжується звиканням і непереборним потягом до постійного поновлення їх прийому з метою отримання специфічних переживань, різних біо- і психотропних ефектів, а також для полегшення психічного або фізичного стану за їх відсутності [4]. Поділяючи такий комплексний погляд дослідниці на медичну картину наркоманії, ми водночас хочемо виокремити також соціальний вимір її існування. Наркоманія руйнує не лише біологічну сутність здоров'я людини, а й її соціальні зв'язки,

здатність взаємодіяти з іншими особами, прокладати власний шлях у соціумі, що надзвичайно важливо для людини як для соціальної істоти.

І. М. Ткаченко вказує, що «наркоманія в суспільстві – це як медична, соціальна, так і правова проблема. Це говорить про те, що потрібно забезпечити політичну, соціальну стабільність у країні. Початок боротьби з цим негативним соціальним явищем потрібно проводити не лише там, де воно процвітає, а й там, де воно може з'явитися. Багато науковців вважають, що це негативне соціальне явище повністю викоринити із суспільства просто неможливо» [5, с. 96]. Ми, як і І. М. Ткаченко, не будемо шукати відповідь на питання, чи можливо повністю подолати наркоманію в суспільстві, а зазначимо лише, що держава, інститути громадянського суспільства, міжнародне співтовариство, а також представники сфер творчості, релігії, спорту мають об'єднатися в спільному пошуку шляхів подолання цієї проблеми. Акцентуємо увагу на важливості ставлення до проблеми наркоманії як до динамічної, що потребує негайного реагування.

Сучасна медицина доводить, що наркоманія – це хвороба. Діагноз наркоманії встановлюється в тому разі, коли є клінічні ознаки захворювання за наявності кількох синдромів: психічної залежності – патологічного потягу до наркотику; фізичної залежності – комплексу соматоневрологічних обтяжливих хворобливих змін за умови зловживання лише одним наркотиком [6]. І подібне усвідомлення наркоманії як хвороби є надзвичайно важливим у процесі проведення профілактичної роботи з населенням, насамперед із дітьми. Важливо показати дітям та їхнім батькам клінічну картину наркоманії з максимально можливою її деталізацією, а також реалізовувати комплексні профілактичні програми на рівні держави. І такі програми мають охоплювати не лише комплекс освітніх, творчих заходів, а й враховувати економічні, політичні передумови поширення наркоманії в Україні. Акцентуємо увагу на необхідності розуміння наркоманії як соціальної хвороби, не фокусуватися виключно на діях осіб, які поширюють наркотичні засоби, їх аналоги чи прекурсори, а мислити широко, намагатися розбудовувати середовище на рівні соціальних інститутів та сфер життєдіяльності людини, у якому наркоманія стане неприйнятним явищем.

У контексті викладеного варто навести позицію Є. О. Гладкової, яка зазначає, що «ефективна протидія наркотизації суспільства неможлива без розуміння природи наркосередовища. Особи, що допускають немедичне споживання наркотиків, та наркомани утворюють специфічну спільноту, об'єднану спільними інтересами та цілями» [7, с. 110]. Ми вважаємо, що напрямок протидії наркоманії, запропонований дослідницею, є доволі перспективним, зокрема з огляду на те, що осмислення наркосередовища дозволяє в подальших

наукових дослідженнях виокремити його взаємозв'язки, ланки та простежити комплексний вплив на нього певної групи чинників.

Таким чином, у загальному розумінні наркоманія – це психічна та фізична залежність людини від наркотичних речовин, яка виникає в результаті систематичного вживання наркотиків та супроводжується специфічною клінічною картиною, а також послабленням соціальних зв'язків особи та виступає фоновим для злочинності явищем.

Наркоманія є складною й багатоаспектною проблемою в Україні, а її причини можуть варіюватися залежно від різних факторів, таких як соціально-економічна ситуація, освіта, культурні та психологічні чинники. До деяких з основних причин наркоманії в Україні належать:

1) соціально-економічні проблеми. Україна переживає складну економічну ситуацію, з високим рівнем безробіття та низьким рівнем доходів у багатьох сім'ях. Це зумовлює стани депресії, стресу та безнадії, що може спонукати людей до вживання наркотиків як способу втекти від реальності;

2) недостатність профілактичної роботи. Профілактична робота з попередження наркоманії в Україні не завжди ефективна, до того ж в умовах воєнного стану виникають певні організаційні та безпекові складнощі під час проведення подібних заходів;

3) сприйняття наркотиків як засобу соціальної взаємодії. Це є більш характерним для молоді, представники якої можуть вживати наркотики як засіб комунікації з оточенням або як спосіб підтримання статусу в колективі;

4) відсутність альтернатив. Саме тоді, коли людина, яка стикнулася зі складною життєвою ситуацією, не має доступу до альтернативних методів зняття стресу та тривоги, вона може звертатися до наркотиків як засобу подолання життєвих проблем. І це відкриває перед науковцями новий напрямок досліджень у сфері організації дозвілля, насамперед молоді;

5) корупція на рівні державних інституцій. Це може стимулювати поширення наркотиків, влітаючи в цю сферу все нові корупційні схеми, що може призвести до того, що влада не зможе ефективно боротися з наркотичною залежністю в країні;

6) низький рівень поінформованості в питаннях здоров'я та наркотиків, що може спричинити збільшення ризику вживання наркотиків серед населення, оскільки люди можуть повною мірою не усвідомлювати шкідливі наслідки таких дій.

Дослідження особи наркозлочинця виявили, що «злочини у сфері незаконного наркообігу переважно вчиняють особи віком від 18 до 30 років – 51,9 % від кількості засуджених за ці види злочинів. Більшість злочинців (82 %) у сфері незаконного наркообігу проживали в містах і селищах міського типу, 12 % – були жителями сільської

місцевості. Наркозлочини – різновид чоловічої злочинності (76,6 % і 23,4 % відповідно). Серед засуджених переважає молодь (51,9 %), яка не працює й не навчається (78 %), близько 39 % – раніше вже судимі. Також дослідження засвідчує, що 19 % злочинів були скоєні групами осіб, 13 % груп мали ознаки організованості, 87 % – були неорганізованими й виникали переважно стихійно, у 80 % випадків групи складалися з двох осіб, у 15 % – із 3–4 осіб, у 5 % – із п'яти й більше осіб. Основна маса груп виникла на ґрунті спільного вживання наркотиків, дозвілєвих стосунків або ж родинно-шлюбних зв'язків» [8, с. 7, 11].

Висновки

Проведене наукове дослідження дає змогу констатувати, що кримінологічну характеристику наркоманії в Україні можна розкрити через сукупність таких чинників:

- наркоманія є фактором, який сприяє вчиненню злочинів з метою здобуття коштів для купівлі наркотиків;
- залежність від наркотиків викликає зміни в поведінці та мисленні наркомана, а отже, може призводити до зростання ймовірності вчинення ним кримінальних правопорушень;
- наркоманія може бути причиною вчинення насильства або інших кримінальних правопорушень, оскільки вона сприяє розвитку агресивної поведінки та зниженню інгібіції;
- наркоманія зменшує соціальну адаптацію наркомана, збільшуючи тим самим ймовірність того, що особа стане злочинцем;
- наркоманія може спричиняти втрату контролю над власною поведінкою та зниження самооцінки, що так само виступає детермінуючим чинником злочинності.

Таким чином, злочинність та наркоманія мають прямий взаємозв'язок, що окреслює доволі комплексну проблему в масштабах держави. Для боротьби з цією проблемою необхідними є не лише надання медичної допомоги наркоманам, а й своєчасне проведення профілактичних заходів серед дітей, відповідна соціальна реклама, організація громадських ініціатив із попереднім створення системи дієвого методичного та програмного забезпечення профілактики наркоманії в Україні. Тільки фаховий підхід, широке наукове осмислення із залученням психологів, соціологів, представників медичної галузі, творчої спільноти, правоохоронних органів може привести до позитивних зрушень в напрямку профілактики та подолання наркоманії в Україні.

Список бібліографічних посилань: 1. Греченко В. А., Ключко А. М. Злочинність в УСРР та протидія їй у першій половині 1930-х років. *Право і безпека*. 2018. № 4 (67). С. 88–94. 2. Греченко В. А., Гончарук О. М. Злочинність у Харкові та протидія їй у 1880-х роках. *Право і безпека*. 2021. № 1 (80). С. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.1.12>.

3. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. Харків : Право, 2014. 513 с. **4.** Расцька Л. В. Кримінологічні засади протидії наркоманії в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 227 с. **5.** Ткаченко І. М. Кримінологічна характеристика причин наркоманії в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 1 (10). С. 95–97. **6.** Наден О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : підручник. Харків : Право, 2003. 224 с. **7.** Гладкова Є. О. Кримінологічний аналіз сучасного наркосередовища. *Європейські перспективи*. 2019. № 1. С. 110–115. **8.** Пономаренко Ю. Г. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 20 с.

Надійшла до редколегії 02.06.2023

Прийнята до опублікування 19.06.2023

Lukianenko S. V., Pribytkova N. O. Topical issues of drug addiction criminological characteristics in Ukraine

It has been noted that drug addiction is a person's mental and physical dependence on narcotic substances that occurs as a result of systematic drug use. In the course of drug addiction, a pathological dependence on any narcotic substance develops, which is accompanied by physical and mental addiction to the drug, which in turn negatively affects the psycho-physiological functioning of the body.

It has been argued that the key problems of drug addiction in Ukraine are the following: socio-economic problems in the country; insufficient preventive work among the population; perception of drugs as a means of social interaction; lack of alternatives in solving personal problems; unproductive justice system; high level of corruption; low level of self-awareness; open borders.

It has been stated that the criminological characteristic of drug addiction in Ukraine can be revealed through a combination of the following factors: drug addiction is a factor that contributes to the commission of crimes in order to obtain funds to buy drugs; drug addiction causes changes in the behaviour and thinking of the addict, and therefore may lead to an increase in the likelihood of committing crimes; it may be the cause of violence or other crimes, as it promotes aggressive behaviour and reduces inhibition; it reduces the social adaptation of the addict, which increases the likelihood that the person will become a criminal; drug addiction can cause a loss of control over one's own behaviour and a decrease in self-esteem, which, in turn, is a determining factor in crime.

It has been summarised that crime and drug addiction are directly interrelated, which requires a comprehensive approach to counteract them. To combat this problem, it is necessary not only to provide medical care for drug addicts, but also to develop social and criminal policies that will help reduce the spread of drug addiction and the number of crimes committed.

Key words: drug addiction, drugs, crime, criminological characteristics.

